

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԹԱՄԱՐԱ ԱՐԱՅԻ ՇԱՔԱՐՅԱՆ

**ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻՆՔ ՈՐՊԵՍ ՎԱՐՉԱԿԱՆ
ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏ**

ԺԲ.00.02 - «Հանրային իրավունք – սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան - 2013

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ШАКАРЯН ТАМАРА АРАЕВНА

**ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ АДМИНИСТРАТИВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

АВТОРЕФЕРАТ

Диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – "Публичное право-конституционное, административное, финансовое, муниципальное, экологическое, европейское право, государственное управление"

Ереван – 2013

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ իրավաբանական գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր **Գ.Բ. Դանիելյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ իրավաբանական գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր **Ա.Ա. Խաչատրյան**
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու **Գ.Ս. Մուղնեցյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝
«Հայաստանում ֆրանսիական համալսարան» հիմնադրամ

Պաշտպանությունը կայանալու է 2013թ. մայիսի 17-ին ժամը 15⁰⁰-ին Երևանի պետական համալսարանում գործող ԲՈՀ-ի իրավաբանության 001 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0025, Ալեք Մանուկյան 1):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:
Սեղմագիրն առաքվել է 2013 թ. ապրիլի 16-ին:

**Մասնագիտական խորհրդի գիտ. քարտուղար,
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ**

Ա.Գ. Վաղարշյան

Тема диссертации утверждена в Ереванском государственном университете

Научный руководитель: доктор юридических наук,
профессор **Г.Б. Даниелян**

Официальные оппоненты: доктор юридических наук,
профессор **А.А. Хачатрян**
кандидат юридических наук
Г.С. Мугнецян

Ведущая организация: Фонд "Французский университет в Армении"

Защита состоится 17-го мая 2013 г., в 15⁰⁰ часов на заседании специализированного совета ВАК-а 001 по юриспруденции при Ереванском государственном университете (0025, г. Ереван, ул. Алека Манукяна 1).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки ЕГУ.

Автореферат разослан 16-ого апреля 2013 г.

**Ученый секретарь специализированного совета,
кандидат юридических наук, доцент**

А.Г. Вагаршян

ԱՏԵՆԱՍԽՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Թեմայի արդիականությունը: Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի ձևավորումը, ըստ էության, սկիզբ է առել խորհրդային իշխանության հիմնադրմանը զուգահեռ, երբ կուրորեն ժխտվում էր ցարական Ռուսաստանի իրավական համակարգի յուրաքանչյուր ինստիտուտ և գիտական տեսակետ: Ցավոք, զուտ նոր իրավական լուծումներ առաջադրելու մոլուցքը, ինչն անխուսափելի է նման իրավիճակներում, նպաստեց բավարար գիտական հիմնավորվածություն չունեցող տարաբնույթ իրավական ինստիտուտների ի հայտ գալուն: Այդ առումով իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտը բնավ բացառություն չէր:

Տնտեսության ազատականացման զարգացումներին զուգընթաց՝ անխուսափելիորեն մեծ արդիականություն են ձեռք բերել վարչարարության, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդիրները: Սակայն, ներկայիս վարչական պատասխանատվության օրենսդրության և իրավական ոչ համարժեք պատկերացումների անկատարության պարագայում դեռևս բավարար չափով լուծված չեն իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնահարցերը: Դրանք հավուր պատշաճի չեն ուսումնասիրվել նաև հայրենական իրավական գիտության շրջանակներում: Նշված հարցերի վերաբերյալ կան ընդամենը մի քանի տեսական հոդվածներ, որոնք իրավակիրառ պրակտիկայի կողմից առաջադրվող խնդիրների լուծման հետ կապված, ըստ էության, այլևս բավականաչափ արդիական չեն:

Միջազգային հանրությունը, կամա թե ակամա, հարկադրված է կենսական համարել օրավուր աճող և նորանոր ոլորտներ ընդգրկող հանցավորության և տարաբնույթ իրավախախտումների դեմ գիտականորեն հիմնավորված և արդյունավետ գործելու ունակ ինստիտուտների անհրաժեշտությունը: Բնականաբար, առաջին հերթին համայն մարդկությանը մտահոգում են լայն շրջանակներ ընդգրկած, աննախադեպ դաժանությամբ դրսևորվող և ողջ քաղաքակրթության գոյությունը հարցականի տակ դնելուն միտված ահաբեկչական ակտերը, մարդկության և խաղաղության անվտանգության դեմ ուղղված այլ ծանր հանցագործությունները: Իրավաբանական անձանց պատասխանատվության ինստիտուտի բարելավման, այն առավել ամբողջական դարձնելու խնդիրն այսօր առանձնակի սրությամբ են դնում նաև այն միջազգային կառույցները, որոնք որոշակի պատասխանատվություն են կրում փողերի լվացման, կոռուպցիայի, մարդկանց առևտրի և նմանաբնույթ այլ հանցագործությունների դեմ միջազգային պայքարը համակարգելու տեսանկյունից:

Ընտրված թեման իրավագիտության այն եզակի ոլորտներից է, որի առնչությամբ, ցավոք, գիտական հետազոտությունները չեն առանձնանում անհրաժեշտ հարցադրումների ընտրությամբ և հիրավի արդիական խնդիրների վերլուծությամբ: Այդ անցանկալի իրավիճակին նպաստել է նաև այն, որ անկախության երկու տասնամյակների ընթացքում ձեռնարկված դատաիրավական բարեփոխումներն անհասկանալիորեն շրջանցում էին ոչ միայն իրավաբանական անձանց պատասխանատվության ինստիտուտը, այլև վարչական պատասխանատվության ինստիտուտն ընդհանրապես: Այդ նկատառումով որոշ քայլեր ձեռնարկելու

փորձեր արվեցին միայն 1999թ., երբ ՀՀ վարչապետի՝ 1998 թ. նոյեմբերի 16-ի «Հանձնաժողով ստեղծելու մասին» թիվ 635 որոշմամբ ստեղծվեց վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրություն մշակող աշխատանքային խումբ, սակայն շատ չանցած՝ աշխատանքներն ստացան բոլորովին այլ ուղղվածություն և սահմանափակվեցին սոսկ վարչարարության հիմունքների ու վարչական վարույթի մասին օրենսդրական դրույթների մշակմամբ: Վերջապես, 10 տարի անց ՀՀ Նախագահի՝ 2008 թ. հունվարի 23-ի «Աշխատանքային խումբ ստեղծելու մասին» թիվ ՆԿ-9-Ա կարգադրությամբ ստեղծվեց նոր աշխատանքային խումբ, որը պետք է հանձն առներ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգրքի նախագծի մշակումը, և շուրջ երկու տարի անց՝ 2010 թ. հունվարին, այն ներկայացվեց ՀՀ կառավարություն: 2011 թ. փետրվարի 4-ին Ազգային ժողովի պետաիրավական հանձնաժողովի նիստում ընդունվեց ի գիտություն, որ ՀՀ արդարադատության նախարարության կադրային փոփոխություններով պայմանավորված, ՀՀ կառավարությունը շրջանառությունից հանում է նախագիծը՝ ևս մեկ անգամ այն լրամշակելու պատճառաբանությամբ: Այսինքն, այդ ժամանակ որևէ կոնկրետ պատճառաբանություն չբերվեց և այդ խիստ հրատապ օրենսդրական ակտի ընդունումն անորոշ ժամանակով և անհարկի հետաձգվեց: Սակայն, ՀՀ նախագահի՝ 2012 թ. հունիսի 30-ի ՆԿ-96-Ա կարգադրությամբ հաստատված «ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թթ. ռազմավարական ծրագրի և դրանից բխող միջոցառումների ցանկի» «Վարչական արդարադատության և վարչական վարույթի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներ» վերտառությամբ 3-րդ բաժնում որպես առանձին միջոցառում սահմանվեց նաև վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգրքի հայեցակարգի և նախագծի մշակում և Ազգային ժողով ներկայացնելու վերջնաժամկետ նախատեսվեց 2014 թ. նոյեմբեր ամիսը:

Թեպետ իրավաբանական անձանց պատասխանատվության ինստիտուտը բնավ երիտասարդ չէ, սակայն, իրավահամեմատական վերլուծությունը վկայում է, որ այն իր տեսական մշակվածության աստիճանով և իրավական կարգավորման ընդգրկվածությամբ դեռևս էապես զիջում է ֆիզիկական անձանց պատասխանատվության ինստիտուտին: Այս կամ այն կոլեկտիվ կազմավորումների հանրային պատասխանատվության գոյության ողջ ընթացքում, հընթացս տնտեսության ազատականացման, շուկայական հարաբերությունների աճին, այնուամենայնիվ, քաղաքակիրթ հասարակության մեջ և գիտական հարթության վրա դեռևս չեն դադարում վեճերը՝ իրավաբանական անձանց հանրային պատասխանատվության սահմանման նպատակահարմարության և դրա առանձին հարցադրումների կարգավորման հիմնախնդրի շուրջ: Ավելին, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի վերաբերյալ չկա միասնական մոտեցում նաև հայ իրավական մտքի շրջանակներում, ինչն, անշուշտ, այդ բնագավառում հանգեցնում է ոչ միայն տեսական, այլև գործնական լուրջ խնդիրների, որոնք հրատապ լուծման կարիք ունեն և վկայում են ատենախոսության թեմայի արդիականության մասին:

Թեմայի գիտական հետազոտման աստիճանը: Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտին առնչվող հիմնախնդիրները

մասամբ հետազոտվել են թե՛ հետխորհրդային և թե՛ արտասահմանյան իրավագետների կողմից: Սակայն նրանց հետազոտությունների առարկա չեն դարձել քննարկվող ինստիտուտի միջազգային-իրավական կողմի խնդիրները և տարբեր երկրների օրենսդրությունների համեմատաիրավական ասպեկտը: Հարկ է նկատել, որ իրավաբանական գրականության մեջ հիշյալ հիմնախնդիրների վերաբերյալ դեռևս չի ձևավորվել միասնական մոտեցում, իսկ ՀՀ-ում՝ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտը և դրան առնչվող հիմնախնդիրները տակավին չեն դարձել համակողմանի ուսումնասիրության և համալիր գիտական հետազոտության առարկա: Ինչպես նշել ենք, դրանք հավուր պատշաճի չեն ուսումնասիրվել նաև հայրենական իրավական մտքի շրջանակներում՝ բավարարվելով հիմնախնդրի տարաբնույթ ասպեկտներին վերաբերող սոսկ մի քանի գիտական հոդվածներով:

Հետազոտման առարկան, օբյեկտը, նպատակը և խնդիրները:

Հետազոտության առարկա են իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի ձևավորման պատմաիրավական նախադրյալները և զարգացման փուլերը, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդրի ներպետական օրենսդրական բարեփոխումների վրա միջազգային իրավական չափանիշների ներազդեցությունը, իրավաբանական անձի՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտի, առանձնահատկությունները, այդ թվում՝ մեղքի գնահատման, իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) վարչական պատասխանատվության հարաբերակցության հիմնախնդիրը, իրավաբանական անձանց նկատմամբ նշանակվող վարչական տույժերի տեսակների առանձնահատկությունները:

Հետազոտության օբյեկտն են իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի և դրա հիմնախնդիրների բարելավման ուղղությունները:

Հետազոտության նպատակն է համակողմանի ուսումնասիրության ենթարկել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտը և դրա հիման վրա ներկայացնել տվյալ ժամանակաշրջանում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումների խորապատկերում իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի հայեցակարգային հիմնադրույթները, վերհանել քննարկվող հիմնախնդրի առնչությամբ օրենսդրական կարգավորման հիմնախնդիրները, մասնավորապես, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքում, ինչպես նաև վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի նախագծում (այսուհետ՝ Նախագիծ) առկա բացերն ու թերությունները և ներկայացնել նաև դրանց բարելավման արդյունավետ ուղիներ:

Առաջադրված նպատակներով պայմանավորված՝ փորձ է կատարվել լուծել հետևյալ խնդիրների համախումբը՝ 1) բացահայտել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի ձևավորման պատմաիրավական նախադրյալները և զարգացման փուլերը, այդ թվում՝ հետազոտել այդ ինստիտուտի ձևավորման փուլերը Հայաստանի Հանրապետությունում՝ հընթացս տարբեր երկրներում դրա կայացման ու զարգացման գործընթացին, 2)

բացահայտել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի դերն ու առանցքային նշանակությունն իրավական պատասխանատվության համակարգում, 3) գիտականորեն հիմնավորել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի միասնական օրենսդրական ամրագրման անհրաժեշտությունը, 4) համալիր հետազոտություններ անցկացնել իրավաբանական անձանց հանրային պատասխանատվության ինստիտուտի միջազգային փորձն ուսումնասիրելու տեսանկյունից՝ առավել ընդունելի օրենսդրական լուծումներ գտնելու և հայրենական օրենսդրության մեջ դրանք ամրագրելու նպատակով, 5) հետազոտել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հայրենական օրենսդրության համապատասխան դրույթները, 6) ուսումնասիրել ինչպես Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի, այնպես էլ Նախագծի հիմնադրույթները, բացահայտել և վերհանել դրանցում կարգավորված ընդունելի իրավական լուծումները, ինչպես նաև հայեցակարգային և օրենսդրական որոշակի կարգավորումների թերությունները՝ առաջադրելով դրանց իրավակարգավորման համարժեք լուծումներ, 7) համակարգված ներկայացնել վարչական պատասխանատվության և մասնավորապես, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդիրները, ներկայացնել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի բարելավման ուղիները:

Ատենախոսության մեթոդաբանական հիմքերը: Հիմք ընդունելով այն փաստարկը, որ ատենախոսությունում անհրաժեշտություն է առաջացել հիմնավորված տեսական կանխորոշումներ անելու նպատակով վերլուծել ոչ միայն ներպետական իրավական կարգավորումները, այլև միջազգային իրավական չափանիշները, ինչպես նաև քննարկվող հիմնախնդրի պատմական զարգացման օրինաչափությունները, հնարավորինս համամասնորեն կիրառվել են հետազոտության ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ՝ հատուկ մեթոդներ: Մասնավորապես, կիրառվել են պատմական, համակարգային-կառուցվածքային, վերլուծական, ընդհանրացման, համեմատական-իրավական, իրավական նորմերի քերականական, լեզվատրամաբանական մեկնաբանման մեթոդները: Ատենախոսությունում լայնորեն օգտագործվել է համեմատական-իրավական մեթոդը, որի կիրառմամբ քննարկվող հիմնախնդրի կապակցությամբ համեմատական վերլուծության են ենթարկվել ՀՀ և արտասահմանյան երկրների օրենսդրության համապատասխան դրույթները, միջազգային կառույցների կողմից դրանց առնչությամբ առաջադրված ընդհանուր մոտեցումները և այլն: Արդյունքում՝ միևնույն հարցադրումների վերաբերյալ համադրվել են տարբեր իրավական համակարգերի ներկայացուցիչների դիրքորոշումները և փորձ է արվել ընտրել դրանցից՝ հայրենական իրավական համակարգին՝ առավել բնորոշ և կիրառման համար պիտանի մոտեցումները և եզրահանգումները:

Ատենախոսության նորմատիվաիրավական և աղբյուրագիտական հենքը: Հետազոտության նորմատիվ իրավական հենքն են կազմում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, խորհրդային և անկախության փուլում ընդունված իրավական ակտերը, միջազգային պայմանագրերը, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի և օտարերկրյա սահմանադրական դատարանների որոշումները, ՀՀ

Վճռաբեկ դատարանի որոշումները, Եվրոպական դատարանի որոշումները, միջազգային դատական ատյանների դատական ակտերը, ինչպես նաև ԵԽՆԿ 1988 թ. «Կազմակերպությունների պատասխանատվության մասին» թիվ (88)18 հանձնարարականը, 1991թ. «Վարչական սանկցիաների մասին» թիվ (91)1 հանձնարարականը և այլն: Քննարկվող հարցադրումների գիտական հետազոտության համար հիմք է ընդունվել նաև արտասահմանյան երկրների համապատասխան օրենսդրական դրույթների, մասնավորապես՝ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրական ակտերի, քրեական օրենսգրքերի բազմակողմանի ուսումնասիրությունը:

Ի թիվս վերոնշյալի՝ ուսումնասիրվել են նաև քննարկվող ոլորտում մշակված իրավական ակտերի նախագծերը և դրանց առնչությամբ պատրաստված պաշտոնական փաստաթղթերը (հիմնավորումները, պաշտոնական կարծիքները և այլն), միջազգային փորձագետների եզրակացությունները և այլն: Միաժամանակ, նկատի ունենալով առանձին երկրների իրավաստեղծ գործունեության փորձն ու առանձին հիմնարար հարցադրումներ ուսումնասիրելու անհրաժեշտությունը, վերլուծվել են մի շարք օտարերկրյա պետությունների իրավասու մարմինների պաշտոնական կայք-էջերը:

Ատենախոսության աղբյուրագիտական հենքն են կազմում վարչական պատասխանատվության և, մասնավորապես, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտին վերաբերող ինչպես մայրենի լեզվով, այնպես էլ՝ ռուսերեն, անգլերեն աշխատություններ: Վարչական պատասխանատվության և դրա հիմնահարցերի գիտական հետազոտության առնչությամբ կարևոր ներդրում ունեն ինչպես հայ, այնպես էլ ռուս իրավագետները, որոնց գիտական եզրահանգումներն ու նկատառումները հանգամանորեն ուսումնասիրվել են սույն ատենախոսությունում: Հայրենական գիտնականներից կարելի է առանձնացնել Գ. Դանիելյանի, Ռ. Եղյանի, ռուս գիտնականներից, հատկապես, Դ.Բախրախի, Ի.Գալազանի, Յու. Կոլեսնիչենկոյի, Օ.Յակուբի, Յ.Սոլդատովի, Վ.Դիմչենկոյի, Ն.Մորոզովայի, Մ.Ստուդենտկինի, Լ. Իվանովի, Ի. Նազարովի, Ե. Օվչարովայի, իսկ արտասահմանյան հեղինակներից՝ Է. Ջոհաննեսի, Զ. Քոֆֆի և այլոց աշխատությունները:

Գիտական հետազոտության համար հիմք են ընդունվել նաև միջազգային կազմակերպությունների զեկույցները, փաստաթղթերը, ինչպես նաև խնդրո առարկային վերաբերող էլեկտրոնային նյութեր և այլն:

Հետազոտության գիտագործնական նշանակությունը: Ատենախոսության գիտագործնական նշանակությունը կարևորվում է հետագա իրավական բարեփոխումների ուղղությունները և եղանակները վերանայելու, ինչպես նաև դրանք առավել իրատեսական ու արդյունավետ դարձնելու վերաբերյալ այնպիսի կոնկրետ եզրահանգումների առաջադրմամբ, որոնք կարող են ունենալ համապատասխան կիրառական արժեք և նպաստել օրենսդրական բազմաթիվ թերությունների վերացմանը: Ատենախոսության որոշ եզրահանգումներ կարող են պիտանի լինել դատաիրավական բարեփոխումների կոնկրետ հարցադրումներով գիտական հետազոտություններ իրականացնելու, վարչական օրենսդրության կատարելագործման, առանձին իրավական ակտերի կիրառման մեթոդական

ցուցումներ պատրաստելու տեսանկյունից, ինչպես նաև օգտագործվել գիտական, ուսումնամեթոդական գրականություն նախապատրաստելու նպատակով:

Հիմնախնդրի վերաբերյալ կատարված վերլուծությունը, ատենախոսությունում արտացոլված առանձին առաջարկություններն ու դրանց հիմնավորումները կարող են օգտագործվել նաև Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի նախագծի լրամշակման, դրա առանձին դրույթների վերանայման, վարչական օրենսդրության բարելավման և իրավակիրառ միասնական պրակտիկայի ձևավորման, ինչպես նաև այդ խնդիրների գիտագործնական քննարկումների շրջանակներում: Կարող են օգտակար լինել նաև իրավակիրառ տարբեր մարմինների, մասնավորապես, վարչական մարմինների աշխատողների համար:

Հետազոտության արդյունքների ներդրումն ու փորձարկումը: Ատենախոսության մեջ արտացոլված եզրահանգումները, հիմնադրույթները և առաջարկությունները համամասնորեն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրատարակված գիտական հոդվածներում: Դրանց առավել առանցքային նշանակություն ունեցող մասերը ներկայացվել են որոշ սեմինարների, գիտաժողովների ժամանակ:

Ատենախոսության հիմնական եզրահանգումները քննարկվել են մի շարք միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ, որոնք շահագրգռված են մեր երկրում իրավական համակարգի բարելավման ու կատարելագործման խնդիրների բարեհաջող լուծման հեռանկարով և հնարավորինս նպաստում են այդ խնդիրների լուծմանը:

Ատենախոսության հեղինակի՝ որպես Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի նախագծի մշակման նախկին պաշտոնական հանձնախմբի անդամի և Նախագծի համահեղինակի, հիմնական եզրահանգումները օգտագործվել են ՀՀ արդարադատության նախարարությունում Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի նախագծի մշակման աշխատանքների ժամանակ:

Ատենախոսության գիտական նորույթը և պաշտպանության ներկայացվող հիմնադրույթները: Ատենախոսության գիտական նորույթն այն է, որ հայրենական իրավագիտության մեջ առաջին անգամ գիտական չափանիշներով ներկայացվում է իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի, դրա առավել խնդրահարույց հիմնախնդիրների վերհանման և դրանք լուծելու ուղիների մշակման առնչությամբ համալիր ու ամբողջական հետազոտություն: Գիտական արժեք են ներկայացնում նաև տեսական եզրահանգումների հիման վրա օրենսդրական մի շարք փոփոխություններ կատարելու առաջարկությունները:

Ատենախոսությունում կատարված հետազոտության արդյունքներով պաշտպանության են ներկայացվում մի շարք եզրահանգումներ, տեսական հիմնադրույթներ և ընդհանրացված առաջարկություններ, որոնք, գիտական նորույթ հանդիսանալով, հանգում են հետևյալին՝

1. Առաջարկվել է արմատապես վերանայել վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի բովանդակությունն այն նկատառումով, որ այն ավանդաբար չի կարող միտված լինել սոսկ վարչակառավարչական համակարգի պաշտպանությանը: Որպես իրավական պաշտպանության հիմնական օբյեկտ չպետք է

համարվի սոսկ կառավարման կարգն իր բոլոր ոլորտներով հանդերձ՝ հողային, պաշտպանության, ջրային և այլն: Դրանք իրենց համակարգով պետք է վերանայվեն և համահունչ լինեն այն հասարակական հարաբերություններին, որոնք ներկայումս ամրագրված են Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավական փաստաթղթերով, մասնավորապես, մարդու իրավունքներն ու ազատությունները, արժանապատվությունը վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրությունում պետք է որակվեն որպես գերակա իրավական արժեքներ: Այս չափանիշով հիշյալ ինստիտուտի վերահիմաստավորումը հնարավորություն կտա արմատապես ձերբազատվել վարչական պատասխանատվության խորհրդային պատկերացումներից և այն առավել համահունչ դարձնել միջազգային արդի չափանիշներին:

2. Իրավաբանական անձանց համար վարչական պատասխանատվություն սահմանելը չի բացառում վերջիններիս համար նաև քրեական պատասխանատվության սահմանումը, սակայն վերանայված վարչական պատասխանատվությունն ի գորու է բացառել քրեական պատասխանատվության ինստիտուտի անհրաժեշտությունը: Եթե կոնկրետ երկրի իրավական համակարգում իրավաբանական անձանց համար սահմանված է վարչական պատասխանատվություն, ապա միջազգային կառույցների կողմից¹ իրավաչափ չէ անվերապահորեն նաև քրեական պատասխանատվության ինստիտուտի առաջադրումը: Այս համատեքստում ատենախոսությունում հիմնավորված է այն դրույթը, որ իրավաբանական անձանց համակարգված վարչական պատասխանատվության սահմանման դեպքում՝ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության պահանջը հիմնավոր չէ, և բոլոր դեպքերում անհիմն է վարչական պատասխանատվությունն ամբողջովին քրեական պատասխանատվությամբ փոխարինելու վերաբերյալ դիրքորոշումը:

Բացի այդ, վարչական պատասխանատվության միջազգային փորձի առնչությամբ դատողություններ անելիս անհրաժեշտ է ելակետ ընդունել նվազագույնն երկու կարևոր դիրքորոշում՝ ա) արտասահմանյան երկրների փորձը վկայում է, որ ի տարբերություն քրեական պատասխանատվության, չկան վարչական պատասխանատվության իրավական միասնական չափանիշներ, բ) խիստ տարաբնույթ առանձնահատկություններով հանդերձ՝ այն դեռևս տարբերվում է մեր երկրում վարչական պատասխանատվության էությունից, քանի որ հայրենական համանուն ինստիտուտում զանցակազմի հիմնական օբյեկտը դեռևս համարվում է կառավարման սահմանված կարգը:

3. Ատենախոսությունում համակարգված տեսքով ներկայացված են իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությանն առավել բնորոշ հատկանիշներն ու առանձնահատկությունները, ինչը հնարավորություն է տվել հիմնավորել իրավաբանական անձանց համար վարչական պատասխանատվության միասնական հիմունքներն օրենսդրորեն ամրագրելու անհրաժեշտությունը: Հիմնավորվել է այն եզրահանգումը, ըստ որի՝ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունն առանձնանում է իր կարգավորման այն աս-

¹ Տե՛ս “Compliance report on Armenia” Greco RC-III (2008) 3E, Strasbourg, 13 June 2008, Recommendation xxii, ՌՕձՕՄ Դ՛՛ի՛ Ռ՞՞ Ս՞՞ Օ՞՞ Կ՞՞ց՛՛: [http:// www.coe.int/greco:](http://www.coe.int/greco)

տիճանի ինքնուրույնությամբ, որը հնարավորություն է տալիս դատողություններ անել վերջինիս՝ որպես վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի, ինքնուրույն ենթահինստիտուտ համարելու համար:

4. Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտը կարող է տարածվել նաև իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեցող կազմակերպությունների, մասնավորապես, ներկայացուցչությունների և մասնաճյուղերի վրա: Այս եզրահանգման հիմքում ընկած է այն հիմնադրույթը, ըստ որի՝ «իրավաբանական անձ» եզրույթը վարչական իրավունքում չի կարող ընկալվել այն իրավական նշանակությամբ, ինչը բնորոշ է քաղաքացիական իրավունքին: Վարչական օրենսդրության մեջ այն ունի առավել լայն իմաստ, չնայած որ «իրավաբանական անձ» եզրույթը փոխառված է քաղաքացիական իրավունքից:

Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության որոշ բաղադրիչներ մեծապես պայմանավորված են իրավաբանական անձանց կազմակերպարավական ձևով, ինչը սոսկ մասնակի և հատվածաբար է արտացոլվել գործող օրենսդրությունում (կազմակերպարավական ձևն ունի քաղաքացիարավական նշանակություն, և միայն որոշ հիմնադրույթների շրջանակում ոչ արհեստականորեն ձեռք են բերել վարչարավական նշանակություն, օրինակ՝ կանոնադրությամբ սահմանված իրավունքներն ու պարտականություններն այն չափով, որ չափով դրանք առնչվում են պատասխանատվության շրջանակների հետ, և այլն):

5. Մեղքը պատասխանատվության պարտադիր հատկանիշ է, և այն անվերապահորեն պետք է հաստատվի՝ նաև իրավաբանական անձանց պարագայում: Տվյալ դեպքում հիմնավորվել է մեղքի էությունը մեկնաբանելու հետևյալ տեսակետը. իրավաբանական անձի մեղքը կատարված վարչական իրավախախտման նկատմամբ նրա պատասխանատու ֆիզիկական անձի (պաշտոնատար անձ, աշխատակից և այլոց) հոգեբանական վերաբերմունքի և կատարված արարքի նկատմամբ վարչական մարմինների իրավական գնահատականի համակցությունն է: Եթե «իրավաբանական անձի» հասկացությունը կարելի է փոխառել քաղաքացիական իրավունքից, ապա նույնացնել նաև մեղավորության կանոններն անթույլատրելի է և համահունչ չէ վարչարավական հարաբերություններին, մասնավորապես, հենց վերջիններիս կարևորագույն սկզբունքների առանցքային առանձնահատկությունների տարբերության պատճառով: Ի տարբերություն քաղաքացիարավական հարաբերությունների, վարչական իրավահարաբերություններում առկա է սուբյեկտների անհավասարություն, քանի որ դրանցից առնվազն մեկն օժտված է պետական-իշխանական լիազորություններով, ուստի միասնական օրենսդրական մոտեցումը չի կարող հիմնավորված լինել:

6. Ատենախոսությունում փորձ է արվել հիմնավորելու, որ, եթե իրավաբանական անձն ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության, ապա տվյալ վարչական իրավախախտման համար մեղավոր ֆիզիկական անձը չի ազատվում վարչական պատասխանատվությունից, այնպես, ինչպես ֆիզիկական անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելը տվյալ վարչական իրավախախտման համար պատասխանատու իրավաբանական անձին չի ազատում

վարչական պատասխանատվությունից: Ընդ որում, ատենախոսությունում ներկայացվել են եզրահանգումներ, թե կոնկրետ ո՞ր ֆիզիկական անձանց և կոնկրետ ո՞ր իրավախախտումների համար պատասխանատվություն պետք է կրի նաև իրավաբանական անձը: Իրավաբանական անձի գործունեության համար պատասխանատու անձի վարչական պատասխանատվության հիմքերը և սահմանները հստակ օրենսդրությամբ ամրագրելու նկատառումով ատենախոսությունում տրվել է «ի շահ և ի օգուտ» եզրույթի բնորոշման իրավական հիմքերը:

7. Ատենախոսությունում հանգամանորեն ներկայացվել են իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող տույժերի շրջանակը, դրանց առանձնահատկությունները և ցանկն ընդլայնելու հիմնավոր առաջարկություններ, ինչպես նաև դատարանի՝ որպես վարչական տույժ նշանակող մարմնի դերը վերանայելու անհրաժեշտությունը՝ վարչական օրենսդրության բարեփոխումների արդի փուլում: Մասնավորապես, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի նախագծում, ամրագրված վարչական տույժի տեսակներից բացի, առաջարկվել է ներառել վարչական տույժ նշանակելու մասին որոշումը հրապարակելու տույժի տեսակը: Ատենախոսությունում փորձ է արվել կանխորոշել Նախագծում ամրագրված վարչական տույժի յուրաքանչյուր նոր տեսակի կիրառման շրջանակները և ներկայացնել դրանց բարելավման ուղիները:

8. Իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող տույժի այնպիսի տեսակների ամրագրումը, որոնք համահունչ են այլ երկրների քրեական պատիժներին, որոշ չափով հնարավորություն կտա լուծել վարչական պատասխանատվության շրջանակում նաև իրավաբանական անձանց «քրեական պատասխանատվության»՝ միջազգային կառույցների կողմից առաջ քաշված հիմնահարցը՝ իրենց պատասխանատվության միջոցների խստության և իրավական հետևանքների համապատասխանեցման արդյունքում: Միայն իրավաբանական անձանց մասով վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքում կարելի է սահմանել քրեական օրենսգրքով սահմանված որոշ արարքների համար վարչական պատասխանատվություն: Այս համատեքստում իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտը համալիր դարձնելու նկատառումով, հիշյալ լուծումներին համահունչ, այն պետք է ուղեկցվի նաև հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի իրավական ռեժիմի արմատական վերանայմամբ:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլուխներից, դրանցում ընդգրկված 7 պարագրաֆներից, եզրակացությունից, ինչպես նաև օգտագործված գրականության ցանկից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են թեմայի գիտական հետազոտման աստիճանը, հետազոտության առարկան, օբյեկտը, նպատակներն ու խնդիրները, ատենախոսության աղբյուրագիտական և նորմատիվաիրավական հենքը, մեթոդաբանական հիմքերը, հետազոտության գիտագործնական նշանակությունը, գիտական նորույթը, առաջադր-

ված են պաշտպանության ներկայացվող հիմնադրույթները, նշված են փորձարկման արդյունքները:

Ատենախոսության առաջին՝ «*Իրավաբանական անձը՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ*» վերտառությամբ գլուխը բաղկացած է 3 պարագրաֆից:

Առաջին գլխի՝ «Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության պատմաիրավական նախադրյալները և ձևավորման փուլերը» վերտառությամբ առաջին պարագրաֆում հանգամանորեն ներկայացված են իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության պատմաիրավական նախադրյալները, ձևավորման ու զարգացման ընթացքը, ՀՀ-ում իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի զարգացումը ժամանակի տեսլականում, դրան զուգահեռ՝ իրավահամեմատական տեսանկյունից այլ երկրների փորձն ու քննարկվող հիմնախնդրի շուրջ ընդունված օրենսդրությունը և ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան:

Արձանագրված է, որ մի շարք արտասահմանյան երկրների իրավական համակարգերում հստակ տարանջատում չկա վարչական և քրեական արարքների միջև, իսկ շատ դեպքերում վարչական զանցանքները նույնիսկ սահմանված են քրեական օրենսդրությամբ, ուստի, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնահարցն ուսումնասիրելիս և իրավահամեմատական վերլուծություն իրականացնելիս, ատենախոսությունում զուգահեռներ են անցկացվում իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հիմնախնդրի հետ, քանզի իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունն իր իրավական հետևանքներով համարժեք է առանձին երկրներում ընդունված իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության իրավական հետևանքներին: Նշվածն առավել հիմնավորելու համար մանրամասն ներկայացվում են նաև Եվրոպական դատարանի մի շարք դատական ակտեր, արձանագրելով, որ քանզի Եվրոպական կոնվենցիայի իմաստով՝ «քրեական» հասկացությունը չի սահմանափակվում յուրաքանչյուր պետության իրավական համակարգում առկա տեսությամբ, ուստի «քրեական ոլորտը» տարածվել է նաև վարչական իրավախախտումների վրա² նպաստելով Եվրոպայում «քրեական ոլորտում» նոր ուսմունքի ձևավորմանը:

Ատենախոսությունում հանգամանորեն ներկայացվել են նաև իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի ամրագրման և բարելավման խնդիրն առանձնացնող միջազգային փաստաթղթերը,³ որոնցում

² ECHR case of *Escoubet v. Belgium* (application no. 26780/95, 28 October 1999, Strasbourg.), ECHR case of *Engel and others v. Netherlands* (application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 8 June 1976, Strasbourg) p. 34-35, § 82-83, ECHR case of *Sergey Zolotukhin v. Russia* (application no.14939/03, 10 February 2009, Strasbourg), ECHR case of *Čanádý v. Slovakia*, (application no. 53371/99, 16 November 2004, Strasbourg), ECHR case of *Lutz v. Germany*, (application no. 9912/82, 25 August 1987, Strasbourg) p. 23, § 55, ECHR case of *Ezeh and Connors v. the United Kingdom* (application no. 39665/98 and 40086/98, 9 October 2003, Strasbourg) § 82, ECHR case of *Weber v. Switzerland*, (application no. 11034/84, 22 May 1990, Strasbourg) p. 18, § 33 and 34, ECHR case of *Demicoli v. Malta*, (application no. 13057/87, 27 August 1991, Strasbourg) p. 17, § 34, ECHR case of *Ravnsborg v. Sweden*, (application no. 14220/88, 23 March 1994, Strasbourg) § 38, ECHR case of *Deweere v. Belgium*, (application no. 6903/75, 27 February 1980, Strasbourg) p. 22, § 42, and p. 24, § 46, ECHR case of *Eckle v. Germany*, (application no. 8130/78, 15 July 1982, Strasbourg) p. 33, § 73, ECHR case of *Öztürk v. Germany*, (application no. 8544/79, 21 February 1984, Strasbourg), p. 21, § 49, ECHR case of *Lutz v. Germany*, (application no. 9912/82, 25 August 1987, Strasbourg), p. 23

³ Ռեկոմենդация № Rec (91) 1 Комитета министров Совета Европы государствам-членам относительно административных санкций от 13 февраля 1991 года. http://www.coe.int/tf/affaires_juridiques/coop%E9ration_juridique/droit_et_justice_administratifs/textes_&_documents/Conv_Rec_

սահմանված են իրավաբանական անձանց պատասխանատվության վերաբերյալ նորմեր, և յուրաքանչյուր մասնակից պետության պարտականությունը՝ իրավախախտումներին մասնակցելու համար սահմանելու իրավաբանական անձանց քրեական, քաղաքացիաիրավական կամ վարչական պատասխանատվություն: Ամփոփելով նշվածը, ներկայացվել է եզրահանգում, ըստ որի՝ *իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելը միջազգային պահանջ է, որը, սակայն, չի ենթադրում վերջիններիս համար վարչական պատասխանատվության ամրագրման պարագայում քրեական պատասխանատվության բացառում: Եվ ավելին, երբ մասնակից պետությունների իրավական համակարգում քրեական պատասխանատվություն չի սահմանվում իրավաբանական անձանց նկատմամբ, ապա մասնակից պետությունից չի կարող պահանջվել, որ վերջինս քրեական պատասխանատվություն սահմանի իրավաբանական անձանց համար:*

Վարչական պատասխանատվությունն այն տեսքով, ինչ տեսքով ձևավորվել է խորհրդային իրավական համակարգում և դեռ մասամբ շարունակում է գործել ներկայումս, չունի իր նախադեպն իրավունքի մյուս համակարգերում: Վարչական պատասխանատվության ինստիտուտը ներկայումս կիրառում ունի հետխորհրդային որոշ պետություններում, սակայն գրեթե բոլոր պետություններում՝ որոշ բացառություններով, այդ ինստիտուտը ենթարկվել է էական բարեփոխումների, ամբողջովին համապատասխանեցվել է միջազգային իրավական չափանիշներին և գրեթե ընդհանուր ոչինչ չունի այն հիմնադրույթների հետ, որոնք ամրագրված են Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ գործող օրենսգրքում: Այս համատեքստում ներկայացվել են արտասահմանյան երկրների օրենսդրական դրույթների բազմակողմանի ուսումնասիրություններ և իրավահամեմատական խոր վերլուծություն, և կարծիք առ այն, որ իրավաբանական անձանց հանրային պատասխանատվության ինստիտուտի զարգացման օրինաչափությունների այս կամ այն կերպ դրսևորած առանձնահատկությունները պայմանավորված են կոնկրետ երկրի իրավական համակարգի և իրավակիրառ պրակտիկայի նախադրյալներով: Արձանագրվել է, որ իրավաբանական անձինք՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ, հանդես են գալիս Մերձբալթյան երկրների, ԱՊՀ մի շարք այլ երկրների՝ Մոլդովայի, Ղազախստանի, Բելառուսի, Ղրղզստանի, Տաջիկստանի, Ադրբեջանի վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրությամբ, իսկ եվրոպական երկրներից՝ Իտալիայի, Գերմանիայի, Բուլղարիայի, Ավստրիայի, Մակեդոնայի, Սլովենիայի, Սլովակիայի, Չեխիայի, Խորվաթիայի, Պորտուգալիայի, Չինաստանի օրենսդրությամբ: Վերոշարադրյալից հետևում է, որ նախկին խորհրդային երկրներից, թերևս միայն Ուկրաինայի, Ուզբեկստանի, Թուրքմենստանի, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքե-

Res/Rec%20R(91)1.asp, 1 áéáóâóç³üç 0³ èçŸ ùñ»³ 1³ Ÿ Çñ³ í áóŸüç 1 áŸí »Ÿóç³ 18-ñ¹ Ñá¹ í³ í, (27 ÑáóŸí³ ñç 1999Á., Ստրասբուրգ), ԾԾ Ñ³ 0³ ñ³ 0Ÿ áóÁç 0»ç ç 0í »É 2006 Áí³ 1³ Ÿç 0³ 0çèç 6-çó, 1 áéáóâóç³ 0ç 1»0 1 áŸí »Ÿóç³ 26-ñ¹ Ñá¹ í³ í (14 դեկտեմբերի 2005թ., Նյու-Սթան), Ծ³ 0³ èí³ ç Ÿç Ծ³ Ÿñ³ á»í áóÁ0³ Ÿ Ñ³ 0³ ñ³ 0Ÿ áóÁç 0»ç ç 0í »É 2007 Áí³ 1³ Ÿç 3 áñçéç 7-çŸ, Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, (Adopted by the Negotiating Conference on 21 November 1997) ÑóáóŸŸ Áèí Ñ³ 0³ ó³ Ÿóç³ <http://www.oecd.org/dataoecd/4/18/38028044.pdf>:

րում է, որ իրավաբանական անձինք՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ, դեռևս անրագրված չեն:

Ի դեպ, ատենախոսությունում հիմնավորվել է նաև այն, որ իրավաբանական անձը հանրային պատասխանատվության սուբյեկտ է սահմանված ոչ միայն բազմաթիվ երկրների ներպետական օրենսդրություններում, այլ նաև միջազգային իրավունքում: Այս ոլորտում ներկայացված հիմնական ակտերը հանցավորության կանխման և քրեական արդարադատության ոլորտում միջազգային համագործակցությանը վերաբերող ՄԱԿ-ի հանձնարարականներ էին, որոնցում ՄԱԿ-ի մասնակից պետություններին հանձնարարված էր իրենց ներպետական օրենսդրությունում սահմանելու իրավաբանական անձանց հանրային պատասխանատվություն:

Միջազգային փորձի վերլուծությունը ցույց է տվել, որ մեկ միասնական օրենսդրական ակտում իրավաբանական անձանց պատասխանատվության սուբյեկտ անխուսափելիորեն ճանաչելը մեծամասամբ պայմանավորված է ոչ այնքան նրանց քրեական պատասխանատվության սուբյեկտ ճանաչելու միտումով, որքան նրանց նկատմամբ, ըստ էության, վարչական պատասխանատվություն նախատեսելու փաստարկով, ու եթե մի պահ տարանջատվեն այդ տեսակները և ներառվեն առանձին օրենսդրական ակտերում, ապա իրավակարգավորման չափանիշներով՝ իրավաբանական անձանց պատասխանատվությունը կհայտնվեր այն օրենսդրական ակտում, որը նվիրված կլիներ հիմնականում վարչական պատասխանատվությանը:

Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի սահմանումը և զարգացումը հայրենական վարչական իրավունքում ներկայացվել է նրա օրենսդրության ձևավորման և կատարելագործման չորս փուլերի շրջանակներում: Այսպես, առաջին փուլը 1917-1961թթ. ընկած ժամանակաշրջանն է, երկրորդ փուլը՝ 1961-1981թթ., երրորդ փուլը՝ 1981-1991թթ., և չորրորդ փուլը՝ 1991թ. մինչև մեր օրերն ընկած ժամանակաշրջանը: Ընդ որում՝ յուրաքանչյուր ժամակաշրջան խոր վերլուծության է ենթարկվել ինչպես օրենսդրական կարգավորման, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկայի տեսանկյունից: Գործող իրավական այն ակտերի մեծամասնությունը, որոնք սահմանում են իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվություն, ընդունվել են 1991թ. մինչև մեր օրերն ընկած ժամանակահատվածում, ավելին՝ մի շարք օրենսդրական ակտերում, որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ, հստակ սահմանված են իրավաբանական անձինք, մյուսներում՝ իրավաբանական անձանց պաշտոնատար անձինք, իսկ երրորդ խմբի իրավական ակտերում՝ սուբյեկտների հստակ տարանջատում չկա, այլ բխում է տվյալ օրենսդրական ակտի դրույթներից և իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացնում գործնական կիրառման բարդություններ: Նշվածն առավել մանրամասն ներկայացվել է հայրենական օրենսդրության կոնկրետ օրինակներով և ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ու ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումներով:

Թերևս, խորհրդային իրավական համակարգում իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ամրագրման նկատմամբ զգուշավորությունը թելադրված էր հիմնականում սեփականության միայն մեկ տեսակի գերիշխա-

նությանը, քանի որ գործում էին հիմնականում պետական ձեռնարկություններ: Միայն մասնավոր սեկտորի սահմանափակ կիրառումը (կոոպերատիվներ, տնայնագործական ֆիրմաներ և այլն) հիմք տվեց վերանայելու իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության վերաբերյալ ձևավորված պատկերացումները և քաղաքականությունը: Այնուհետև արձանագրվում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, թերևս այն եզակի երկրներից է (ինչպես և Ուկրաինան, Լիտվան, Թուրքմենստանը, Վրաստանը), որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքում (վերջինիս շուրջ 28 տարվա գործողության ընթացքում շուրջ 150 օրենսդրական ակտերով՝ ենթարկվելով փոփոխությունների և լրացումների) առ այսօր՝ իրավաբանական անձինք՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ չեն ամրագրվել: Հետաքրքրական է, որ դատաիրավական բարեփոխումների հսկայական փուլ անցած հանրապետությունում սույն հիմնահարցը վարչական օրենսդրությամբ դեռևս չի կարգավորվել:

Առաջին գլխի՝ «Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի էությունը և դերը վարչական իրավունքի համակարգում» վերտառությամբ երկրորդ պարագրաֆում ներկայացվել է վարչական պատասխանատվության դերն իրավական պատասխանատվության համակարգում, բացահայտվել են դրա առավել բնորոշ հատկանիշները՝ պայմանավորված հայրենական իրավական համակարգի առանձնահատկություններով: Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունը տեսական գրականության մեջ չունի միատեսակ բնորոշում, ուստի համալիր ներկայացվել են իրավաբանական անձի վարչական պատասխանատվության բնորոշումների վերաբերյալ տարբեր վարչագետների տեսակետները:

Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությանը բնորոշ հատկանիշներից առանձնացվել են հատկապես հետևյալները՝ 1) իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունն ունի ինքնուրույն իրավական կարգավորում. այն կարգավորող նորմերի ամբողջությունն առանձնանում է որպես վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի ենթահիստիտուտ, 2) տվյալ ենթահիստիտուտը համարվում է միջձյուղային. իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի բովանդակության վրա իրենց ազդեցությունն ունեն ինչպես քրեական, այնպես էլ քաղաքացիական իրավունքի իրավակարգավորումները, 3) իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության առանձնահատկությունը դրսևորվում է նաև վերջինիս նկատմամբ նշանակվող վարչական տույժերի այնպիսի տեսակներով, որոնք կիրառելի չեն վարչական պատասխանատվության մյուս սուբյեկտների նկատմամբ, օրինակ՝ իրավաբանական անձի հարկադիր լուծարումը, 4) իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության փաստական հիմքը համարվում է վարչական իրավախախտումը, որի կազմը տարբերվում է վարչական պատասխանատվության մյուս սուբյեկտների կողմից կատարված վարչական իրավախախտման կազմից, մասնավորապես՝ դրա սուբյեկտիվ կողմով, 5) իրավաբանական անձինք կարող են ենթարկվել վարչական պատասխանատվության՝ անկախ իրենց կազմակերպատիրավական ձևից, սակայն վերջինս կարող է նշանակություն ունենալ վարչական տույժ նշանակելիս, 6) իրավաբանական ան-

ծանց վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթի առանձնացված կարգը և այլն:

Այսօր դատաիրավական բարեփոխումների մարտահրավերներին համահունչ խիստ արդիական է դարձել իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի օրենսդրորեն ամրագրման և դրա կիրառման հարցերի բացահայտումը: Ուստի, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի էությունն առավել խոր բացահայտելու համար ներկայացվել են նաև իրավաբանական անձանց հանրային պատասխանատվության անհրաժեշտությունը հիմնավորող և բացառող տեսական եզրահանգումներն ու, հիմք ընդունելով ներկայացված բոլոր տեսական մեկնաբանություններն այս հիմնախնդրի շուրջ, այնուամենայնիվ, հանգել այն եզրակացության, որ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի օրենսդրորեն միասնական ամրագրումը, հիրավի, դարձել է ժամանակի հրամայական:

Առաջին գլխի՝ «Իրավաբանական անձի՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտի առանձնահատկությունները» վերտառությամբ երրորդ պարագրաֆում նախ՝ անդրադարձ է արվել «իրավաբանական անձի» հասկացությանը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի նախագծի համատեքստում, քանի որ «իրավաբանական անձ» հասկացության բնորոշման, նրա հատկանիշների և առանձին տեսակների հետազոտությունը չի ներառվում տվյալ ատենախոսության թեմայի ուսումնասիրության շրջանակներում: Ատենախոսությունում առաջ է քաշվել այն հարցադրումը, թե իրավաբանական անձի՝ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված կազմակերպատիրավական ձևը կարո՞ղ է նշանակություն ունենալ նրան վարչական պատասխանատվության ենթարկելիս: Նախագծի և այլ իրավական ակտերի օրենսդրական վերլուծությունը թույլ է տալիս նշել, որ օրենսդիրը որևէ տարանջատում չի դնում՝ հաշվի առնելով տվյալ իրավաբանական անձի կազմակերպական իրավական ձևը:

Ըստ ատենախոսությունում հիմնավորված տեսակետի՝ *կազմակերպատիրավական ձևը կարող է նշանակություն ունենալ իրավաբանական անձի նկատմամբ վարչական տույժ նշանակելիս և, ըստ այդմ, առաջարկվել է խմբագրել Նախագծի «Վարչական տույժի նշանակման ընդհանուր դրույթները» վերտառությամբ 56-րդ հոդվածի 3-րդ մասը հետևյալ բովանդակությամբ. «3.Իրավաբանական անձի նկատմամբ վարչական տույժ նշանակելիս հաշվի են առնվում վարչական իրավախախտման բնույթը, իրավաբանական անձի գույքային դրույթունը, կազմակերպատիրավական ձևը, ինչպես նաև սույն օրենսգրքով նախատեսված վարչական պատասխանատվությունը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները»:*

Ատենախոսության մեջ հիմնավորված է այն եզրահանգումը, որ իրավաբանական անձի մասնաձյուղերը և ներկայացուցչությունները համարվում են վարչական պատասխանատվության առանձին սուբյեկտներ: Ընդ որում, Նախագծի իրավակարգավորումից բխում է՝ «իրավաբանական անձ» հասկացությունն այդ օրենսգրքի կիրառության տեսանկյունից ընդգրկում է նաև մասնաձյուղերն ու ներկայացուցչությունները, և որպես տվյալ կարգավորման թերություն՝ բացա-

ռություն սահմանված չէ պետության և համայնքների համար: Նշվածը, թերևս, հիմնավորվել է նաև նրանով, որ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի 128-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթների համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության և համայնքների նկատմամբ կիրառվում են իրավաբանական անձանց մասնակցությունը սահմանող նորմերը, եթե այլ բան չի բխում օրենքից:

Միևնույն ժամանակ, այս համատեքստում անդրադարձ է արվել նաև 2011 թ. փետրվարի 8-ին ընդունված «ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով տրված այն կարգավորմանը, ըստ որի՝ ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք կարող են վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հայցադիմում ներկայացնել վարչական դատարան պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին (պաշտոնատար անձին) վարչական պատասխանատվության ենթարկելու պահանջով: Նշված ինստիտուտի ամրագրումն իրավաչափ չի համարվում՝ ատենախոսությունում ներկայացված հետևյալ նկատառումներով՝ 1) հակասում է վարչական պատասխանատվության նպատակներին այն առումով, որ արդյունքում ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, որը դիմում է պաշտոնատար անձին պատասխանատվության ենթարկելու համար, դրանով իսկ չի պաշտպանում կամ չի վերականգնում իր խախտված իրավունքները և ինչպես պաշտոնատար անձը հանդես չի գալիս որպես պետության հանրային շահերը պաշտպանելու գործառույթ իրականացնող անձ, 2) իր համալիր լուծումը չի ստացել նաև դատական ծախսերը կրելու դեպքում: Այսպես, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն, երբ պատասխանող է հանդիսանում պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը կամ պաշտոնատար անձը, ապա դատական ծախսերը դրվում են ՀՀ կամ համապատասխան համայնքի վրա, եթե պատասխանողի որոշումը, գործողությունը կամ անգործությունը դատարանը ճանաչել է ոչ իրավաչափ: Այս կետում օրենսդիրը պետք է կատարեր համապատասխան լրացում, հետևյալ բովանդակությամբ. «կամ եթե պատասխանողը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի հայցադիմումով», 3) վերը նշված իրավակարգավորման հիմնավորման մեջ վկայակոչված է նաև Սահմանադրական դատարանի 2010 թ. փետրվարի 5-ի ՍԴՈ-864 որոշումը, որում, թերևս, բացակայում է նման իրավակարգավորման սահմանման անհրաժեշտության մասին որևէ դրույթ:

Այս պարագրաֆում ներկայացված են նաև իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդիրները՝ իրավաբանական անձանց վերակազմակերպման, նրա սնանկության և լուծարման դեպքերում:

Ողջունելի է այն, որ Նախագծում իրավաբանական անձանց վերակազմակերպման հիմնահարցն օրենսդրորեն մասամբ կանոնակարգվել է, սակայն թերի է մի շարք պատճառներով: Այսպես, Նախագծի քննարկվող դրույթը սահմանում է, որ նոր առաջացած իրավաբանական անձը պատասխանատվության է ենթարկվում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված կարգով: Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու կարգը կարող է սահմանվել միայն Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքով՝ բացառությամբ տվյալ

օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի, բայց, այնուամենայնիվ, հարկ է նկատել, որ քաղաքացիական օրենսդրությունը բնավ նման կարգ չի սահմանում:

Նախագիծը չի սահմանում նաև վարչական իրավախախտում կատարած լուծարման գործընթացում գտնվող կամ արդեն իսկ լուծարված իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ կանոններ: Մի շարք երկրների օրենսդրական ակտերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ տվյալ հիմնահարցն ունի գիտագործնական մեծ նշանակություն, ուստի դրա ուսումնասիրությունը նույնպես համարվել է կարևոր և, ըստ այդմ, խմբագրված հոդվածի տեսքով առաջարկվել է Նախագծում սահմանել վարչական իրավախախտում կատարած լուծարման գործընթացում գտնվող կամ արդեն իսկ լուծարված իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ նորմեր, ընդ որում, նշվել է նաև, որ տվյալ դեպքերում իրավաբանական անձի նկատմամբ կարող է նշանակվել միայն նախազուշացում կամ վարչական իրավախախտման գործիք կամ անմիջական օբյեկտ հանդիսացող առարկայի բռնագրավում (վարչական իրավախախտման արդյունքում ստացված գույքը) վարչական տույժերի տեսակները:

Ատենախոսության *«Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի առանձնահատկությունները և բարելավման արդի միտումները»* վերտառությամբ երկրորդ գլուխը բաղկացած է 4 պարագրաֆից:

Երկրորդ գլխի` «Մեղքի գնահատման առանձնահատկությունները` իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության պարագայում» վերտառությամբ առաջին պարագրաֆում լուսաբանված են իրավաբանական անձի մեղքի հասկացությունը վարչական պատասխանատվության պարագայում, դրա հաստատման անհրաժեշտությունը, իրավաբանական անձի մեղքը բացառող հանգամանքները և դրանց վերաբերյալ գործնական առաջարկություններ` օրենսդրության բարեփոխման տեսանկյունից: Ատենախոսությունում առանցքային նշանակություն է տրված իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության պարագայում մեղքի գնահատման առանձնահատկությունները` գործող օրենսդրությունում հնարավորինս համարժեք արտացոլելու խնդրին:

Նախ` համակարգված տեսքով ներկայացվել են իրավաբանական անձի կամքի և մեղքի վերաբերյալ տեսական հետազոտությունները, այնուհետև, վերը նշված հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիների առնչությամբ` կոնկրետ եզրահանգումները: Արտասահմանյան երկրների օրենսդրության հանգամանալից ուսումնասիրության արդյունքում արձանագրվել է, որ երկրների մեծամասնության օրենսդրությամբ մեղքը համարվում է հանրային պատասխանատվության ենթարկելու պարտադիր պայման, իսկ իրավաբանական անձի մեղքի հասկացությունն օրենսդրորեն ամրագրված է եզակի թվով երկրների համապատասխան ոլորտը կարգավորող օրենսդրական ակտերում: Թվում է` իրավաբանական անձի մեղքի այսպիսի սահմանափակ կարգավորումը պայմանավորված է մի կողմից վարչական իրավունքի դոկտրինայի ոչ բավարար մշակվածությամբ և իրավակիրառ փորձի բացակայությամբ, մյուս կողմից` հիմնախնդրի բարդությունը

խոչընդոտում է դրա շուրջ արագ որոշումներ կայացնել՝ գործնականում կիրառման առումով խնդիրներ չառաջանալու համար:

Ամփոփելով իրավաբանական անձանց մեղքի, վարչական պատասխանատվության պարագայում դրա գնահատման առանձնահատկությունների առկա հիմնախնդիրների և լուծման ուղիների վերաբերյալ տարբեր վարչագետների դատողությունները՝ դրանք բաժանվել են մի քանի տեսական հարթությունների և պայմանականորեն համակարգված ներկայացվել մի քանի մոտեցումների շրջանակում՝ անդրադառնալով դրանց և՛ դրական, և՛ բացասական կողմերին: Արդյունքում *ձևավորվել է իրավաբանական անձի մեղքի էությունը մեկնաբանելու հետևյալ տեսակետը՝ իրավաբանական անձի մեղքը կատարված վարչական իրավախախտման նկատմամբ նրա պատասխանատու ֆիզիկական անձի (պաշտոնատար անձ, աշխատակից և այլոց) հոգեբանական վերաբերմունքի և կատարված արարքի նկատմամբ վարչական մարմինների իրավասու պաշտոնատար անձանց իրավական գնահատականի համակցությունն է, ելնելով իրավաբանական անձի կողմից՝ սահմանված կանոնները խախտելուն ուղղված կոնկրետ գործողության կամ անգործության բնույթից, որի համար իրավաբանական անձը պետք է ենթարկվի վարչական պատասխանատվության:*

Ատենախոսությունում անդրադարձ է արվել նաև հայրենական օրենսդրության դրույթների խոր և բազմակողմանի վերլուծությանը, ինչպես նաև Նախագծի իրավակարգավորումներին: Հայրենական օրենսդրական ակտերի հանգամանալից ուսումնասիրությունը թույլ է տվել եզրակացնել որ դրանք, նախատեսելով իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվություն, հիմնականում պատասխանատվության ենթարկելու բավարար պայման են համարում արարքի հակաիրավականությունը: Նման մոտեցում է որդեգրվել նաև Նախագծում: Սակայն, հիմնավորվել է, որ իրավաբանական անձանց պարագայում մեղքը նույնպես պետք է սահմանել որպես պատասխանատվության ենթարկելու պայման՝ ելնելով վարչական իրավահարաբերությունների առանձնահատկություններից: Անշուշտ, իրավաբանական անձի մեղքի հասկացությունն օրենսդրորեն սահմանելու անհրաժեշտություն չկա, քանի որ դա տեսական հարթության վրա լուծելու խնդիր է, սակայն անհրաժեշտ է սահմանել մեղքի որոշման չափանիշներ, որպեսզի իրավակիրառողները կարողանան ճիշտ և անշեղորեն կիրառել իրավական նորմը՝ տարաբնույթ և հակասական մեկնաբանություններից խուսափելու նպատակով: Մասնավորապես, իրավաբանական անձը մեղավոր է կատարված իրավախախտման մեջ եթե նա՝ ա) մեղավոր է օրենքով կամ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ կամ իրավաբանական անձի այլ ակտով իր վրա դրված պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար, օրենքով սահմանված արգելքները չպահպանելու համար, բ) մեղավոր է իր հիմնադիր փաստաթղթերին կամ իր նպատակներին չհամապատասխանող գործունեության իրականացման մեջ: Արդյունքում՝ իրավաբանական անձի մեղքը որոշելիս պետք է պարզել՝ արդյո՞ք վերջինս ունեցել է հնարավորություն պահպանելու սահմանված կանոնները և նորմերը, որոնց խախտման համար սահմանված է վարչական պատասխանատվություն, և արդյո՞ք իրավաբանա-

կան անձը օգտվել է այդ հնարավորությունից, ձեռնարկել է համապատասխան միջոցներ՝ այդ նորմերը պահպանելու և վարչական իրավախախտումները կանխելու ուղղությամբ:

Իրավաբանական անձանց իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից անհրաժեշտ է վերջիններիս վարչական պատասխանատվության ենթարկելիս հաշվի առնել իրավաբանական անձի մեղքը բացառող հանգամանքները: Ընդ որում, իրավաբանական անձի մեղքը, բացի օրենսդրորեն ամրագրված վարչական պատասխանատվությունը բացառող «դասական» հանգամանքներից, պետք է բացառվի նաև, եթե կան այնպիսի «խոչընդոտող հանգամանքներ», որոնց առկայության պարագայում իրավաբանական անձի կողմից իր ստանձնած պարտականությունները կատարելը դառնում է անհնարին, նույնիսկ նրա կողմից բավարար և անհրաժեշտ բոլոր միջոցները գործադրելու դեպքում: Առանձնացվել են այդ միջոցները որոշելու հետևյալ չափանիշները՝ ա) միջոցները պետք է տվյալ իրավիճակի համար լինեն անհրաժեշտ, բ) միջոցները պետք է լինեն պիտանի, այսինքն՝ անհրաժեշտ մի քանի միջոցների առկայության դեպքում պետք է ընտրել դրանցից պիտանին, գ) միջոցները պետք է լինեն բավարար, և այլն:

Երկրորդ գլխի՝ «Իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) պատասխանատվության հարաբերակցության հիմնախնդիրը» վերտառությամբ երկրորդ պարագրաֆում ներկայացվել են իրավաբանական գրականության մեջ բավականին վիճահարույց՝ իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) պատասխանատվության հարաբերակցության հիմնախնդրի շուրջ ձևավորված տեսակետները: Այս հիմնախնդրի առնչությամբ դատողություններ անելու համար առանձնացվել է նվազագույնը երկու չափանիշ՝ ա) ֆիզիկական անձի ո՞ր գործողությունների կամ անգործության համար իրավաբանական անձը պետք է ենթարկվի վարչական պատասխանատվություն, բ) կոնկրետ ո՞ր ֆիզիկական անձանց գործողությունների կամ անգործության համար կարող է իրավաբանական անձն ենթարկվել վարչական պատասխանատվություն:

Հիմնախնդրի իրավահամեմատական վերլուծությունը փաստում է, որ որոշ երկրների օրենսդրությամբ սահմանված է՝ եթե իրավաբանական անձի նկատմամբ նշանակվել է վարչական պատասխանատվություն, ապա դա չի ազատում պատասխանատվությունից տվյալ զանցանքի կատարման համար մեղավոր ֆիզիկական անձին և, հակառակը, եթե ֆիզիկական անձի նկատմամբ նշանակվել է վարչական պատասխանատվություն, ապա դա չի ազատում իրավաբանական անձին տվյալ զանցանքի կատարման համար վարչական պատասխանատվությունից: Նշված դրույթն ամրագրված է նաև Նախագծում, սակայն այն ունի որոշակի թերի կարգավորումներ, որոնք հանգամանորեն ներկայացված են սույն պարագրաֆում:

Առանձնացվել և հիմնավոր կերպով ներկայացվել է իրավաբանական անձի և ֆիզիկական անձի միաժամանակյա պատասխանատվություն նախատեսելու համար որոշակի չափանիշներ ամրագրելու անհրաժեշտություն: Այսպես, իրավաբանական անձը վարչական պատասխանատվության պետք է ենթարկվի այն

վարչական իրավախախտումների համար, որոնք կատարվել են *ի շահ կամ ի օգուտ* տվյալ իրավաբանական անձի, այն ֆիզիկական անձի կողմից, որը՝ 1) գործել է իրավաբանական անձի ղեկավարի կամ իրավաբանական անձի անունից կամ տվյալ իրավաբանական անձի լիազոր ներկայացուցիչն է, կամ 2) տվյալ իրավաբանական անձի ղեկավարն է, կամ 3) տվյալ իրավաբանական անձի աշխատակիցն է կամ պաշտոնատար անձը, որի վրա օրենքով կամ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ կամ իրավաբանական անձի այլ ակտով կամ աշխատանքային պայմանագրով դրված են կոնկրետ պարտականություններ, որոնց չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման արդյունքում կատարվել է տվյալ վարչական իրավախախտումը:

Ի դեպ, առաջարկվել է իրավակիրառ պրակտիկայում տարաբնույթ մեկնաբանությունների տեղիք չտալու և հայեցողական որոշումներ կայացնելիս որոշակի սահմաններ ընդգծելու անհրաժեշտությունից՝ օրենսդրորեն ձևակերպել *«ի շահ կամ ի օգուտ»* եզրույթի հասկացությունը: Ի շահ կամ ի օգուտ տվյալ իրավաբանական անձի կատարված են համարվում այն վարչական իրավախախտումները, որոնց շարժառիթներից են՝ 1) գույքային բնույթի օգուտ ձեռքբերելը տվյալ իրավաբանական անձի համար, այդ թվում՝ եկամուտ ստանալը կամ ունեցած եկամուտի չափերը ավելացնելը, ծախսերից խուսափելը կամ դրանց չափերը կրճատելը, 2) կատարված վարչական իրավախախտման արդյունքում ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված այլ պատասխանատվությունից խուսափելը կամ այլ իրավախախտում կատարելը թաքցնելը, 3) գույքային իրավունքների ձեռքբերելը կամ գույքային բնույթի պարտականություններից ազատվելը:

Երկրորդ գլխի՝ «Իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող վարչական տույժերի շրջանակը ու դրանց իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները» վերտառությամբ երրորդ պարագրաֆում ընդհանուր ներկայացված են վարչական տույժերի համակարգը, իսկ առավել հանգամանորեն՝ իրավաբանական անձանց նկատմամբ նշանակվող վարչական տույժերի տեսակների բովանդակությունն ու առանձնահատկությունները, ինչպես նաև վերջիններս՝ գործող օրենսդրությունում հնարավորինս համարժեք արտացոլելու խնդիրը:

Սույն պարագրաֆում ներկայացված օրենսդրության ամփոփ վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ իրավաբանական անձանց նկատմամբ կարող են կիրառվել հիմնականում հետևյալ տույժի տեսակները՝ 1) նախազգուշացում, 2) վարչական տուգանք, 3) լիցենզիայի (թույլտվության) գործողության կասեցում, 4) լիցենզիայի (թույլտվության) գործողության դադարեցում, 5) վարչական իրավախախտման գործիք կամ անմիջական օբյեկտ հանդիսացող առարկայի բռնագրավում, 6) որոշակի տեսակի գործունեության կամ որոշակի վայրում գործունեության իրականացման կասեցում, 7) իրավաբանական անձի գործունեության դադարեցում: Իրավահամեմատական վերլուծության արդյունքում ներկայացվել է եզրակացություն, ըստ որի՝ Նախագծում սահմանված է իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող այն տույժերի թերևս ամբողջական շրջանակը, որոնք համահունչ են ոչ միայն այլ երկրների վարչական, այլև քրեական օրենսդրությանը: Սակայն Նախագծում սահմանված տույժի տեսակներն ունեն օ-

րենսդրական կարգավորման և հայեցակարգային բնույթի որոշակի թերություններ, որոնք մանրամասն ներկայացված են ատենախոսությունում՝ վարչական տույժի յուրաքանչյուր տեսակն առանձին-առանձին ներկայացնելիս:

Հատկապես կարևորվում են հետևյալ հիմնախնդիրները՝ ա) Նախագծում պետք է սահմանել տուգանքի առավելագույն չափը, որպեսզի անհարկի պատճառաբանությամբ հիմքում դնելով արարքի հանրային վտանգավորությունը, չսահմանվեն տուգանքի այնպիսի չափեր, որոնք մի քանի անգամ կգերազանցեն նույնաբնույթ հանցագործությունների համար քրեական օրենսդրությամբ սահմանված տուգանքի չափերը, ինչը ներկայացվել է օրենսդրության կոնկրետ օրինակներով, բ) Նախագծում տրված կարգավորումը առ այն, որ վարչական իրավախախտում կատարելու գործիք կամ անմիջական օբյեկտ հանդիսացող առարկայի բռնագրավում տույժի տեսակը նշանակվում և բռնագրավման մասին որոշումը կատարվում է համապատասխան վարչական մարմնի կողմից՝ առանց դատարան դիմելու, իրավաչափ չէ, և փորձ է արվել հիմնավորելու՝ ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածին այդ դրույթի անհամապատասխանությունը, ինչպես նաև նշված վարչական տույժի տեսակի վերաբերյալ դատողություններ ներկայացնելու համատեքստում փորձ է արվել հիմնավորելու հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի օրենսդրորեն սահմանված իրավական ռեժիմի արմատական վերանայման անհրաժեշտությունը, գ) Նախագծում որպես վարչական տույժ նշանակող մարմին ամրագրված չէ դատարանը, հետևաբար, վարչական տույժի այնպիսի տեսակներ, ինչպիսիք են՝ իրավաբանական անձի գործունեության դադարեցումը, այսինքն՝ լուծարումը, լիցենզիայի գործողության դադարեցում, վարչական իրավախախտման գործիք կամ անմիջական օբյեկտ հանդիսացող առարկայի բռնագրավում, չեն կարող նշանակվել վարչական մարմինների կողմից. ուստի տվյալ դեպքում կամ պետք է կրճատել վարչական տույժի տեսակները, մասնավորապես, վարչական մարմինները կարող են նշանակել միայն վարչական այնպիսի տույժեր, ինչպիսիք են՝ նախագուշացումը, վարչական տուգանքը, լիցենզիայի, թույլտվության գործողության կասեցումը, որոշակի տեսակի գործունեության կամ որոշակի վայրում գործունեության իրականացման կասեցումը, կամ վարչական իրավախախտման գործիք կամ անմիջական օբյեկտ հանդիսացող առարկայի բռնագրավում, լիցենզիայի, թույլտվության գործողության դադարեցում, իրավաբանական անձի գործունեության դադարեցում վարչական տույժի տեսակները պետք է նշանակվեն դատարանի կողմից:

Ընդ որում, միայն իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող վարչական տույժերի տեսակների ցանկում անհրաժեշտ է որպես վարչական տույժի լրացուցիչ տեսակ սահմանել նաև վարչական տույժ նշանակելու մասին որոշման հրապարակումը, որի բովանդակությունը և սահմանման անհրաժեշտությունը հիմնավորող եզրահանգումները ներկայացվել են ատենախոսությունում:

Երկրորդ գլխի՝ «Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի բարելավման հիմնախնդիրները՝ դատաիրավական բարեփոխումների խորապատկերում» վերտառությամբ չորրորդ պարագրաֆում ամենաընդհանուր գծերով փորձ է արվել համառոտ ներկայացնել գործող օրենսդ-

րության թերություններն ու անհրաժեշտ բարեփոխումների հիմնարար ուղղությունները, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգրքի ընդունման անհրաժեշտությունը պայմանավորող մի շարք դատողություններ և եզրահանգումներ, ինչպես նաև՝ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության բարելավման հիմնախնդիրները՝ դատաիրավական բարեփոխումների խորապատկերում, հատկապես, նրանք, որոնք ներկայացված չեն ատենախոսության նախորդ պարագրաֆներում և կարող են վճռորոշ նշանակություն ունենալ հետագա բարեփոխումների իրականացման ընթացքում՝ ապահովելով օրենքի դրույթների կիրառման գործունե կառուցակարգ, իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքի գործադրման գործունե և իրական երաշխիքներ:

Ի դեպ, սույն պարագրաֆում մանրամասն ներկայացվել են նաև վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգրքի նախագիծ մշակելու ուղղությամբ իրականացրած կոնկրետ քայլերը՝ 1998 թվականից մինչև մեր օրերը:

Եզրակացությունում, ամփոփելով ատենախոսությունում արտացոլված հետազոտության արդյունքները, թերևս, նպատակահարմար է առանձնացնել հետևյալ հիմնադրույթները՝

- իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի կիրառման շրջանակներում սուբյեկտի առումով դեռևս չի ձևավորվել միասնական մոտեցում: Ուսումնասիրությունները թույլ են տվել ատենախոսությունում հիմնավորելու այն եզրահանգումը, ըստ որի՝ քննարկվող հարցադրման կապակցությամբ երկրները կարելի է բաժանել չորս խմբի: Մասնավորապես՝ առաջին խմբում կարելի է ներառել այն երկրները (օրինակ՝ Ֆրանսիա, Էստոնիա, Նորվեգիա և այլն), որոնց օրենսդրությամբ սահմանված է իրավաբանական անձանց համար միայն քրեական պատասխանատվություն, ընդ որում՝ խոսքը վերաբերում է այն երկրներին, որոնց իրավական համակարգում հստակ տարանջատում չկա քրեական և վարչական արարքների միջև, և բոլոր իրավախախտումները կարգավորվում են մեկ միասնական քրեական օրենսդրությամբ:

Երկրորդ խմբում կարելի է ներառել այն երկրները (Ղազախստան, Բելառուս, Ղրղզստան, Տաջիկստան, Թուրքմենստան, Ադրբեջան, Վրաստան և այլն), որոնց իրավական համակարգում հստակ տարանջատում կա քրեական և վարչական արարքների միջև, սակայն սահմանված է իրավաբանական անձանց միայն վարչական պատասխանատվություն, և այս երկրներից կարելի է առանձնացնել նաև երրորդ խումբը (Լատվիա, Լիտվա, Մոլդովա, Բուլղարիա, Գերմանիա, Չինաստան, Մակեդոնիա, Խորվատիա, Պորտուգալիա, Ֆինլանդիա, Ավստրիա, Սլովենիա, Սլովակիա, Չեխիա, Սերբիա, Լեհաստան և այլն), որոնց օրենսդրությամբ սահմանված է իրավաբանական անձանց և՛ վարչական, և՛ քրեական պատասխանատվություն: Կարելի է առանձնացնել նաև չորրորդ՝ թվով շատ քիչ երկրներ ընդգրկող խումբը (Ուկրաինա, Ուզբեկստան և Հայաստան), որտեղ կոնկրետ օրենսդրությամբ իրավաբանական անձանց հանրային պատասխանատվության և ոչ մի տեսակ ամրագրված չէ: Հայաստանի Հանրապետությունը այսօր հենց այս խմբի երկրների շարքին է դասվում, քանի դեռ նոր օրենսգիրքը չի ընդունվել:

- Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի՝ օրենսդրորեն միասնական հիմունքների ամրագրումը, հիրավի, դարձել է ժամանակի հրամայական, մասնավորապես, ազատականացված տնտեսություն երաշխավորելու, բարեխիղճ մրցակցություն ապահովելու տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով իրավաբանական անձանց թվի զգալի աճը, պետության հսկողությունից վերջիններիս դուրս մնալը, նյութական ռեսուրսների ավելի ու ավելի մեծ քանակության կենտրոնացումն իրավաբանական անձանց ձեռքում, դրանց գործունեության հասարակական վտանգավորությունը և տնտեսական, սոցիալական ու էկոլոգիական ոլորտներում իրավախախտումների արդյունքում պատճառված վնասը վերականգնելու անհրաժեշտությունը:

- Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի սահմանումը և զարգացումը Հայաստանի Հանրապետությունում ընթացել է հայրենական օրենսդրության ձևավորման և կատարելագործման 4 փուլերի շրջանակներում, մասնավորապես, առաջին փուլը՝ 1917-1961թթ. ընկած ժամանակաշրջանն է, երկրորդ փուլը՝ 1961-1981թթ., երրորդ փուլը՝ 1981-1991թթ., և չորրորդ փուլը՝ 1991թ. մինչև մեր օրերն ընկած ժամանակաշրջանը, որը ներկայացվել է որպես իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության օրենսդրության զարգացման հիմնական փուլ:

Ընդ որում, վերջինս կարելի է բաժանել 2 ենթափուլերի՝ 1991-2008թթ., և 2008 թվականից մինչև օրս, երբ արդեն ձևավորվեց վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգրքի մշակման աշխատանքային խումբ, մշակվեց Նախագիծը և վերջինիս ընդունման հետ կապված դեռևս չարունակվում են աշխատանքները:

- Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության պարագայում իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության պահանջն անհիմն է, սոսկ միտված է իրավական կարգավորումների միասնականությունն ապահովելուն, մինչդեռ միասնական պետք է լինեն ոչ թե իրավական կարգավորումները, այլ իրավունքի սկզբունքներն ու առավել էական ինստիտուտները: Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունն առավել շահեկան է, քան քրեական պատասխանատվությունը, քանզի անհարկի չեն խախտվում քրեական պատասխանատվության հանրահայտ ու համընդհանուր սկզբունքները (անհատական պատասխանատվության, սուբյեկտիվ մեղսայնացման և այլ), ապահովում են անհրաժեշտ օպերատիվություն և պարզեցված ընթացակարգ, որին նույնիսկ միտված են արդի ժամանակաշրջանի քրեական դատավարության օրենսդրական ակտերը, նշանակված պատասխանատվության միջոցի ու չափի հանրային համարժեք ընկալումը, ինչն ունի նաև կանխարգելիչ նշանակություն, երաշխավորվում է միևնույն արարքի համար, ըստ էության, կրկնակի պատասխանատվության ենթարկվելուց խուսափելը և այլն:

- Իրավաբանական անձանց պարագայում միայն վարչական տույժի նշանակումը բավարար չէ պատասխանատվության նպատակներին հասնելու համար, մասնավորապես, անհրաժեշտ է կիրառել նաև վարչաիրավական ներգործության այլ միջոցներ: Այսպես, որպես քրեական պատասխանատվության հետևան-

քին համահունչ դատվածության առաջացման հետևանքի համատեքստում վարչական պատասխանատվության իրավական հետևանք պետք է ամրագրել այն, որ իրավաբանական անձի նկատմամբ լուծարում վարչական տույժի նշանակման դեպքում՝ տվյալ իրավաբանական անձի հիմնադիրներին արգելվում է նոր իրավաբանական անձ ստեղծել, իսկ լիցենզիայի գրկում վարչական տույժի նշանակման դեպքում՝ իրավաբանական անձը չի կարող կրկին դիմել՝ նույն լիցենզիան ստանալու համար:

- Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունն ունի իրեն բնորոշ հատկանիշներ ու առանձնահատկություններ, որոնք թույլ են տալիս իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունը բնորոշել՝ որպես իրենց կողմից կատարված վարչական իրավախախտման համար օրենքով սահմանված կարգով վարչական տույժերի նշանակում ու կիրառում, որը հետապնդում է իրավախախտին պատժելու նպատակ և ապահովում է տվյալ իրավաբանական անձի կողմից օրենքով նրանց վրա դրված պարտականությունների և պետական իրավասու մարմինների պահանջների կատարումը:

-Նախագիծը չի սահմանում վարչական իրավախախտում կատարած լուծարման գործընթացում գտնվող կամ արդեն իսկ լուծարված իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ կանոններ, իսկ իրավաբանական անձի վերակազմակերպման դեպքում իրավաբանական անձանց պատասխանատվությունը կանոնակարգող՝ Նախագծում սահմանված դրույթներն ունեն թերի կարգավորումներ, ուստի առաջարկվել է այդ նորմերը վերաշարադրել և կատարել համապատասխան լրացումներ:

- Անհրաժեշտ է օրենդորդերն սահմանել վարչական տուգանքի առավելագույն չափը, որպեսզի անհարկի պատճառաբանությամբ հիմքում դնելով արարքի հանրային վտանգավորությունը, չսահմանվեն տուգանքի այնպիսի չափեր, որոնք մի քանի անգամ կգերազանցեն նույնաբնույթ հանցագործությունների համար քրեական օրենսդրությամբ սահմանված տուգանքի չափերը:

Ընդ որում, վարչական պատասխանատվության ենթարկելու տարբերակման հիմք կարելի է նախատեսել նաև մեծ, միջին և փոքր ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձանց համար, ըստ որոնց՝ նախատեսել վարչական տուգանքի տարբեր չափեր՝ դրանով իսկ ապահովելով այն, որ վարչական տույժի միջոցի կիրառումը չհանգեցնի կոնկրետ իրավաբանական անձի գործունեության փաստացի դադարեցմանը:

- Ընդունելի չէ որպես վարչական պատասխանատվության ենթարկելու պայման ամրագրել միայն արարքի հակաիրավականությունը: Հաշվի առնելով, որ վարչական իրավունքում իրավաբանական անձի մեղավորության հատկանիշները, այնուամենայնիվ, պետք է ունենան իրենց հատուկ կարգավորում, քանի որ տարբերվում են ֆիզիկական անձի մեղավորության հատկանիշներից, ուստի առաջարկվել է Նախագծում այս տեսանկյունից կատարել համապատասխան լրամշակումներ: Իրավաբանական անձանց պարագայում ևս մեղքը սահմանել որպես պատասխանատվության ենթարկելու պայման և ամրագրել այն որոշելու չափանիշներ:

- Նախագծում սահմանված վարչական տույժերի ցանկն անհրաժեշտ է վերանայել՝ ներառելով վարչական տույժի նոր տեսակներ՝ որակագրկում, արտաքսում, վարչական տույժ նշանակելու մասին որոշման հրապարակում, ինչպես նաև հնարավորինս համարժեք Նախագծում արտացոլել վարչական տույժերի տեսակների առանձնահատկությունները:

- Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրքն առանձնանում է սուր հակասություններով և բացարձակապես չի համապատասխանում արդի իրավական համակարգի թե՛ տեսական և թե՛ գործնական պահանջներին, ինչի վերաբերյալ համառոտ ներկայացվել են վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործող օրենսդրության թերություններն ու դրանց վերացման ուղիները:

Վերոգրյալը վկայում է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ նոր օրենսգրքի ընդունման հրատապության և անհրաժեշտության մասին: Այս համատեքստում հիմնավորվել է նաև Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքում և Նախագծում սահմանված կոնկրետ դրույթների՝ որոշ հոդվածներում լրացումներ կատարելու և դրանք բոլորովին նոր խմբագրությամբ շարադրելու տեսանկյունից արմատական վերանայման անհրաժեշտությունը:

Ատենախոսության թեմայով հրատարակված գիտական աշխատանքների ցանկ՝

1. Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության որոշ հիմնահարցեր, «Արդարադատություն», № 1(1), Երևան, 2008, էջ 23-27:

2. Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությանը վերաբերող որոշ հիմնահարցերի իրավահամեմատական վերլուծություն, «Պետություն և իրավունք», № 1-2 (43-44), Երևան, 2009, էջ 49-55:

3. Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ինստիտուտի սահմանումը և զարգացումը, «Օրինականություն», № 71, Երևան, 2012, էջ 14-27:

4. Իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) վարչական պատասխանատվության հարաբերակցության հիմնախնդիրը, «Ղատական իշխանություն», № 8-9 (157-158), Երևան, 2012, էջ 28-37:

5. Իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող վարչական տույժերի շրջանակը, «Օրինականություն», № 74, Երևան, 2012, էջ 27-37:

ШАКАРЯН ТАМАРА АРАЕВНА
ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ АДМИНИСТРАТИВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена изучению актуальной темы административной ответственности юридических лиц в Республике Армения и ряда связанных с ней вопросов. Выбранная тема является той редкой областью правоведения, научные исследования о которой не отличаются постановкой необходимых вопросов и всесторонним анализом актуальных задач. Это исследование является комплексным научным материалом об административной ответственности юридических лиц.

В работе всесторонне изучены такие вопросы, как историко-правовые предпосылки и стадии формирования административной ответственности юридических лиц, хронологическое развитие этого института в Республике Армения, в частности, с точки зрения сопоставления правового опыта зарубежных стран и соответствующих законодательств, а также сформировавшейся правовой практики. Большое внимание в работе уделяется влиянию международных правовых критериев на государственные законодательные реформы в области административной ответственности юридических лиц, анализу правосопоставления вопроса этого института, сущности института административной ответственности юридических лиц, специфике юридического лица как субъекта административной ответственности, особенностям оценки вины юридического лица, вопросу соотношения административной ответственности юридического лица и его сотрудника (должностного лица). Важной частью работы является разбор установленных видов административных наказаний в отношении юридических лиц, а также анализ направлений совершенствования института административной ответственности юридических лиц в контексте судебно-правовых реформ.

По мнению диссертанта институт административной ответственности по традиции не может быть направлен исключительно на защиту административной системы. В частности, достоинство, права и свободы человека должны быть закреплены в законодательстве об административных правонарушениях как высшие правовые ценности. В тоже время, в диссертации обосновано мнение, что если в правовой системе данной страны для юридических лиц предусмотрена административная ответственность, то международные структуры не могут требовать, чтобы для них была предусмотрена также и уголовная ответственность. При определении административной ответственности юридических лиц требование привлечения их к уголовной ответственности не является обоснованным и полная замена административной ответственности на уголовную в этих случаях не целесообразна. Закрепление таких применяемых к юридическим лицам видов взысканий, которые соразмерны уголовным наказаниям других стран, позволит в результате обеспечения соразмерности их правовых последствий в некоторой степени решить обозначенную международными организациями проблему § Уголовной

ответственности¹. Только для юридических лиц в кодексе административно-правовых нарушений можно предусмотреть административную ответственность за некоторые деяния, предусмотренные действующим уголовным кодексом.

В диссертации системно представлены типичные признаки и особенности административной ответственности юридических лиц, что дает возможность обосновать необходимость ее законодательного закрепления. При этом обосновано то заключение, что административная ответственность юридических лиц отличается такой степенью самостоятельности регулирования, что позволяет считать ее субинститутом института административной ответственности. Институт административной ответственности юридических лиц может распространяться также на организации, не имеющих статус юридического лица, в частности на представительства и отрасли. В основе этого заключения лежит положение, о том что термин §юридическое лицо¹ в административном праве не воспринимается в том правовом значении, которое свойственно гражданскому праву, несмотря, на то, что он заимствован из гражданского права.

В диссертации приведена обоснованная заключение, о том что привлечение к административной ответственности юридическое лица за данное административное правонарушение, не освобождает от административной ответственности физическое лицо виновное в данном административном правонарушении, также как в случае привлечения к административной ответственности физического лица, за содеянное административное правонарушение, не освобождает от административной ответственности юридическое лица в данном административном правонарушении. Конкретно указано за какие деяния и каких именно физических лиц ответственность должны нести также юридические лица. С целью законодательного закрепления оснований и пределов административной ответственности физического лица (должностного лица) ответственного за деятельность юридического лица, в диссертации дано толкование терминов §в пользу и в выгоду¹.

В диссертации обстоятельно представлены рамки применяемых санкций в отношении юридических лиц, их особенности и обоснованные предложения по расширению их спектра, а также роль суда, на нынешней стадии реформ административного законодательства, как органа назначающего административное наказание. В частности, предлагается в законопроекте список административных наказаний в отношении юридических лиц дополнить новым видом административного наказания, а именно, опубликование административного акта.

В работе на научной основе представлены актуальные проблемы совершенствования исследованного института, а также множество конкретных предложений, в том числе в виде отредактированных в статей с целью совершенствования административного законодательства Республики Армения в контексте осуществляемых судебно-правовых реформ.

Основные положения диссертации нашли отражение в опубликованных автором научных статьях.

SHAKARYAN TAMARA
LEGAL ENTITIES AS SUBJECT OF
ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY
SUMMARY

The dissertation is dedicated to the actual problem of administrative responsibility of legal entities and other related issues. In the light of inevitable processes of economic liberalization, the defined problem is well-timed.

This research is the first integrated and comprehensive scientific analysis on administrative responsibility of legal entities.

The selected topic is one of the few fields of jurisprudence which were not appropriately and deeply researched by scientists so far.

The dissertation touched upon such issues as historical and legal preconditions of the administrative responsibility of legal entities; the development of legal entities administrative responsibility institution in the Republic Armenia; the influence of international legal standards on domestic legal reforms related to administrative responsibility of legal entities; comparative analysis; the essence of the institution of administrative responsibility of legal entities; the peculiarities of a legal entity as a subject of administrative responsibility; the peculiarities of assessment of legal entity's guilt; the problem of correlation of administrative responsibility of legal entity and its employee (official); types of administrative penalties, which can be imposed to legal entities and the improvement of the institution of administrative responsibility of legal entities, in the light of judicial reforms.

According to the given research, the institution of administrative responsibility cannot be aimed only at protection of administrative system. In administrative legislation human rights, freedoms and dignity must be considered as primary legal values.

Meanwhile, the thesis substantiated the following idea: if state's legislation provides system of administrative responsibility for legal entities, international organizations should not require the provision of criminal responsibility.

If national legislation provides administrative responsibility for legal entities, criminal responsibility institution is groundless, and, in any case, the full replacement of administrative responsibility to criminal one is an improper solution. The thesis also studied the most typical characteristics and peculiarities of administrative responsibility and substantiated that the administrative responsibility for legal entities should be allocated by legislation.

The dissertation justified the following conclusion: the administrative responsibility of legal entities is characterized by such degree of independence of its regulation which makes it possible to affirm that it can be a component of the institution of administrative responsibility.

The institution of the administrative responsibility of legal entities can be applied to organizations, which are not legal entities by their status, e.g. representatives and branch offices.

This approach is based on the argument that in administrative law and civil law the concept “legal entity” is interpreted in a different way. Being adopted from civil law, in administrative legislation this concept has wider sense.

In this connection the author underlined that if legal entity undergo administrative responsibility, an individual, who is responsible for the same offense, should not be released from administrative responsibility for committing that offence.

The researcher produced certain conclusions on specific individuals and specific offences when legal entity should undergo administrative liability for offence committed by individual. In order to stipulate the grounds and frameworks of administrative responsibility of the official, who is responsible for activities of legal entity, by specific legislation, the author brought the comprehensive interpretation of concept “in behalf of or in benefit of”.

The author thoroughly researched the frames of penalties which can be applied to legal entities, their peculiarities and made well-grounded suggestions on enlargement of penalty list; the role of court as the authority which imposes administrative penalty, in the light of current reforms in administrative responsibility field. In particular, in the list of forms of administrative penalties, which can be imposed to legal entities, provided in the Draft, there should be included the form of penalty “publication of the decision on imposing administrative penalty”.

The assignment of such forms of penalties to legal entities, which are in line with criminal punishment exercising in other countries, within the frameworks of administrative responsibility, in a result of adjusting the gravity and consequences of responsibility, in a certain degree will response to international organizations, which require “criminal liability” of legal entities.

In administrative legislation administrative responsibility for a number of deeds, stipulated by criminal legislation, can be applied only in relation to administrative responsibility of legal entities.

The dissertation scientifically grounded the importance of integrated consideration of modern problems related to this institution in the current stage of judicial legal reforms.

The dissertation also studied the definitions of provisions on improvement of the researched institution, as well as other specific suggestions, through edited articles as well, in the context of judicial legal reforms.

The main provisions of the research are reflected in scientific articles, published by the author.